

**O‘TKIR HOSHIMOVNING “DUNYONING ISHLARI” QISSASINING
“GILAM PAYPOQ” HIKOYASIDAGI IBORALARNING LEKSIK-
SEMANTIK XUSUSIYATLARI (tezis)**

Nazarova Nafisa Matnazarovna

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasidan o‘rin olgan “Gilam paypoq” hikoyasidagi iboralar va ma’no ko‘chish hodisalari lingvistik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: “Dunyoning ishlari”, “Gilam paypoq”, ibora, frazeologizm, ma’no ko‘chishi, metafora, metonimiya, ko‘chma ma’no, badiiy til.

Аннотация

В данной статье с лингвистической точки зрения анализируются фразеологические единицы и способы семантического переноса, использованные в рассказе «Ги́лам-пайпо́к» из повести Уткира Хошимова «Дела мира».

Ключевые слова: «Дела мира», «Ги́лам-пайпо́к», фразеологизм, фразеологическая единица, перенос значения, метафора, метонимия, переносное значение, художественный язык.

Abstract

This article analyzes, from a linguistic perspective, the phraseological units and semantic shifts used in the story “Gilam Paypoq” from O‘tkir Hoshimov’s work “Dunyoning Ishlari” (“The Affairs of the World”).

Keywords: O‘tkir Hoshimov, “Dunyoning Ishlari”, “Gilam Paypoq”, phraseologism, phraseological unit, semantic transfer, metaphor, metonymy, figurative meaning, literary language.

O‘tkir Hoshimovning “Dunyoning ishlari” qissasi ona va farzand munosabatlari, mehr, fidoyilik, xotira kabi insoniy qadriyatlarni badiiy ifodalashi bilan ajralib turadi. Asar tarkibidagi “Gilam paypoq” hikoyasida ham ona va farzand o‘rtasidagi

munosabatlar oddiy hayotiy voqealar orqali tasvirlangan. Haqiqatan ham qissada ona obrazi, uning farzandiga bo'lgan mehri va fidoyiligi muhim o'rin tutadi. Hikoyaning til xususiyatlariga e'tibor berilganda, yozuvchining xalqona iboralar, og'zaki nutqqa xos birliklar, obrazli birikmalar va ko'chma ma'noli so'zlardan samarali foydalangani ko'rinadi. Bunday birliklar qahramonlarning ruhiy holatini tabiiy ifodalash bilan birga, matnning emotsional-ekspressiv ta'sirini ham kuchaytiradi. Masalan, hikoyada: "Qo'ni-qo'shnilar ahvol so'rasa, ularniyam, o'ziniyam yupatadi." jumlasidagi "o'zini yupatmoq" birikmasi oddiy "tasalli bermoq" ma'nosidan kengroq mazmun anglatadi. Bu yerda ona o'zining jismoniy og'rig'ini ichki ruhiy tasalli bilan yengishga urinadi. "Yupatmoq" fe'li aslida kishining ruhiy holatini tinchlantirish ma'nosida qo'llanadi. Mazkur birlik hikoyada onaning dardini boshqalardan yashirishga intilishini ham anglatib, ko'chma, obrazli mazmun hosil qilgan. Hikoyada qahramonning jismoniy va ruhiy holatini ifodalovchi "ko'zim qorong'ilashib ketdi" birikmasi ham alohida e'tiborga loyiq. "Qorong'ilashmoq" aslida atrofdagi yorug'likning kamayishini bildiradi. Insonning holatiga nisbatan qo'llanganda esa "hushdan ketayozmoq, holsizlanmoq, atrofni aniq ilg'ay olmaslik" kabi ko'chma ma'nolarni ifodalaydi. Bu metaforik ma'no ko'chishiga misol bo'la oladi. Ya'ni tashqi olamdagi "qorong'ilik" belgisi insonning ichki yoki fiziologik holatiga ko'chirilgan. Shuningdek, matndagi: "Ko'nglim ag'darilib, tipirchilagancha yig'lar edim" jumlasidagi "ko'ngli ag'darilmoq" iborasi ham kuchli obrazlilikka ega. "Ag'darilmoq" fe'li predmetning bir holatdan ikkinchi holatga aylanishini anglatadi. "Ko'ngil" bilan birikkanida esa insonning ruhiy iztirobi, bezovtaligi, ichki kechinmasining kuchli darajasini ifodalaydi. Bu yerda jismoniy harakatga oid tushuncha ruhiy holatga ko'chirilgan bo'lib, metaforik ko'chish yuzaga kelgan. Hikoyada "oyog'i qip-qizil go'sht bo'lib ketgan edi" kabi tasvir ham kuchli ekspressivlikka ega. Bu ifodada oddiy anatomik holat bevosita tasvirlanmay, qahramon oyog'ining og'ir ahvolini o'quvchi ko'z oldida yaqqol gavdalantirish uchun obrazli shaklda berilgan. Yozuvchi rang va jismoniy holatni birlashtirib, jarohatning og'irligini

kuchaytirgan. Hikoyadagi ma'no ko'chish hodisalarini umumlashtirganda, metafora yetakchi o'rinlardan birini egallashi ko'rinadi. Ayniqsa, tana a'zolari bilan bog'liq so'zlarning ruhiy holatni ifodalashi - "ko'ngli ag'darilmoq", "ko'z qorong'ilashmoq", "ko'z o'ngiga kelmoq" kabi birliklarda yaqqol namoyon bo'ladi. Bunda konkret tushunchalar - ko'z, qorong'ilik, ag'darilish kabi tasavvurlar abstrakt ruhiy holatlarni ifodalashga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, ayrim birliklarda metonimik munosabat ham kuzatiladi.

Xulosa qilib aytganda, O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari" qissasidagi "Gilam paypoq" hikoyasi xalqona va tabiiy tili bilan ajralib turadi. Unda qo'llangan iboralar qahramonlarning ruhiy kechinmalarini ixcham, ta'sirchan va obrazli tarzda ifodalash imkonini bergan.

Foydalanilgan

adabiyotlar

1. O' Hoshimov Dunyoning ishlari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
2. Yo'ldoshev B. O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasi masalalari. – Samarqand.
3. Sh Rahmatullayev O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1978.
4. A. Hojiyev Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: 2016.